

dr hab. Janusz Falecki, prof. PSW
Instytut Bezpieczeństwa i Administracji
Pomorskiej Szkoły Wyższej w Starogardzie Gdańskim

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Piotra Gila

na temat: *Znaczenie tożsamości narodowej Polaków dla kształtowania bezpieczeństwa narodowego RP*

1. Uwagi ogólne

Bezpieczeństwo narodowe jest związane z wszystkimi obszarami funkcjonowania państwa, uwzględnia bezpieczeństwo pojedynczych osób, grup społecznych oraz całego społeczeństwa, jest procesem obejmującym przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju istniejącym i potencjalnym zagrożeniom. Zapewnia poczucie braku zagrożeń, stabilność i rozwój państwa, ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę pojedynczych osób i całego społeczeństwa. Bezpieczeństwo narodowe jest najważniejszą potrzebą, najwyższą wartością, priorytetowym celem działalności państwa i państwo dla jego zapewnienia wykorzystuje wszelkie dostępne siły i środki. Jest zjawiskiem niezwykle szerokim, obejmuje swoim zakresem szereg sfer i powinno być ujmowane wielowymiarowo, zarówno w aspekcie celów, zadań oraz funkcji jakie realizuje, identyfikacji podmiotów zajmujących się analizowaną problematyką, jak również obszaru, na który oddziałuje. Obejmuje również różnorodne działania zewnętrzne w sferze stosunków międzynarodowych, jak i działania wewnętrzne mające na celu ochronę wartości narodowych oraz realizację potrzeb, interesów i celów bezpieczeństwa narodowego.

Dla zapewnienia przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom godzącym w wartości, potrzeby, interesy i cele w obszarze bezpieczeństwa narodowego Rzeczpospolita Polska tworzy warunki do realizacji zadań bezpieczeństwa narodowego, które obejmują takie wartości jak: niepodległość i suwerenność państwa, bezpieczeństwo obywateli, wolności i

prawa człowieka i obywatela, godność człowieka, sprawiedliwość, demokratyczne państwo prawa, solidarność, ład międzynarodowy, ochronę środowiska oraz dziedzictwo i tożsamość narodową. Poza wszelkimi wątpliwościami tożsamość narodowa pełni istotną rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa narodowego, m.in. poprzez: zwiększanie odporności państwa na zagrożenia oraz zdolności obywateli do wspólnego działania w sytuacjach tych zagrożeń, wzmacnianie spójności i odporności społecznej, wspieranie jej integracji i stabilności czy przeciwdziałanie pogłębianiu podziałów społecznych a ponadto jest elementem chroniącym wartości kulturowe i ciągłość państwowości.

Jednocześnie jak słusznie zauważa Autor dysertacji, tożsamość narodowa stanowi czynnik umożliwiający państwu szeroko pojętą sprawczość, niezbędną do wszelkiej aktywności w rozmaitych obszarach działalności politycznej, w tym także do podejmowania działań ukierunkowanych na zapewnienie bezpieczeństwa narodowego w wymiarze wewnętrznym oraz zewnętrznym. Tożsamość narodowa jest istotna nie tylko z uwagi na realizację określonych wartości i celów bezpieczeństwa narodowego, lecz także dlatego, iż stanowi ona w pewnym sensie *condicio sine qua non* zdolności państwa do podejmowania zbiorowych wysiłków na rzecz realizowania wartości, interesów i celów narodowych, jednym z których jest niewątpliwie zapewnienie bezpieczeństwa.

I właśnie tym, trudnym i złożonym problemom poświęcono przedstawioną mi do recenzji dysertację autorstwa mgr Piotra Gila na temat: „Znaczenie tożsamości narodowej Polaków dla kształtowania bezpieczeństwa narodowego RP”. Podjęcie przez Doktoranta tej problematyki uważam za w pełni uzasadnione nie tylko, ze względu na jej złożoność, ale również na fakt, iż w literaturze przedmiotu występuje wiele opracowań dotyczących bezpieczeństwa narodowego, jednak niewiele z nich podejmuje problematykę tożsamości narodowej jako zmiennej wpływającej na bezpieczeństwo narodowe w sposób systemowy i wielowymiarowy. Ponadto w warunkach konfliktów hybrydowych, presji informacyjnej, kryzysów migracyjnych, polaryzacji społecznej i erozji zaufania publicznego szczególnego znaczenia nabiera pytanie o tożsamość narodową, więzi społeczne, poczucie przynależności i zdolność obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.

Dlatego też wybór tematu rozprawy doktorskiej, podejmowaną w niej problematykę uznaję za ważną, trafną, wartą dociekań naukowych i niezwykle aktualną, zwłaszcza w aktualnym kontekście geopolitycznym, w obliczu wojny w Ukrainie, wzrostu napięć międzynarodowych oraz intensyfikacji działań informacyjnych wymierzonych w państwa Europy Środkowo-Wschodniej, zagadnienie tożsamości narodowej nabiera istotnego wymiaru.

Temat został sformułowany prawidłowo i w swojej treści przedstawia pierwiastek problemowości, która była analizowana w treści rozprawy doktorskiej.

2. Ocena metodologiczna

W procesie badań naukowych niezwykle ważne jest właściwe określenie i przyjęcie procedury badawczej, którą Autor zawarł w rozdziale pierwszym dysertacji zatytułowanym *Metodologiczne podstawy rozprawy doktorskiej*. W ramach procedury badawczej przyjętej w obszarze nauk społecznych, Doktorant zidentyfikował sytuację problemową, wyodrębnił przedmiot i zakres badań, wskazał cel badań, główny problem badawczy i szczegółowe problemy oraz hipotezy badawcze. Ponadto Autor do rozwiązania założonych problemów badawczych wybrał stosowną procedurę i metodykę badań, jednocześnie przedstawił założenia organizacji procesu badawczego i ograniczenia badawcze oraz krytyczną analizę literatury.

Autor przedstawił **sytuację problemową** oraz wskazał **przedmiot badań**, którym uczynił „tożsamość narodową Polaków, rozpatrywaną w kontekście jej znaczenia oraz wpływu na bezpieczeństwo narodowe Polski”, w którym to jednoznacznie poszerzył kategorie opisową „znaczenie” ujętą w temacie dysertacji o kategorie przyczynowo skutkową „wpływ”. Wątpliwości recenzenta budzi ujęcie na sześciu stronach w ramach podrozdziału *1.1. Sytuacja problemowa*, głównie teoretycznych rozważań dotyczących pojęcia „tożsamość” w aspekcie bezpieczeństwa narodowego a marginalnie potraktowanie obszaru niewiedzy dotyczącej „znaczenia tożsamości narodowej” co zostało ujęte w tytule dysertacji.

Natomiast odnosząc się do obecnego stanu wiedzy na temat tożsamości narodowej w aspekcie bezpieczeństwa narodowego oraz potrzeby uzupełnienia tej wiedzy, w kontekście zidentyfikowanego przedmiotu badań Autor sformułował w postaci pytania **główny problem badawczy** zawierający pierwiastek praktyczny a brzmiący: „*Jak tożsamość narodowa Polaków wpływa na kształtowanie bezpieczeństwa narodowego Polski?*”. Następnie opracował cztery cele szczegółowe, mających zapewnić realizację założonego celu głównego.

Na podstawie sytuacji problemowej Autor sformułował **główny cel badawczy**, którym było: *Ustalenie wpływu tożsamości narodowej Polaków na kształtowanie bezpieczeństwa narodowego Polski*.

Jednocześnie ze względu na złożoność głównego celu badawczego, Autor postanowił osiągnąć jego realizację poprzez realizację czterech **celów szczegółowych**. Jednakże pewne wątpliwości budzi jednak fakt, że drugi cel szczegółowy: „Określenie wpływu tożsamości

narodowej na kształtowanie bezpieczeństwa narodowego”, w swojej treści niemal powieliła główny cel badawczy. Taka zbieżność może prowadzić do niejasności co do hierarchii celów oraz ich funkcji w strukturze metodologicznej pracy. Konsekwentnie pojawia się pytanie, czy cel główny i drugi cel szczegółowy nie odnoszą się do tego samego poziomu ogólności, co osłabia klarowność konstrukcji badawczej i może sugerować brak wyraźnego rozróżnienia między celem głównym a szczegółowym. Z punktu widzenia poprawności metodologicznej cel główny powinien wyznaczać ogólny kierunek badań, natomiast cele szczegółowe – precyzować jego realizację poprzez rozbitcie go na węższe zadania badawcze.

Ponadto wątpliwości recenzenta budzi sposób sformułowania drugiego i czwartego szczegółowego problemu badawczego oraz odpowiadających im szczegółowych celów pracy. Choć oba elementy są ze sobą prawidłowo skorelowane, czwarty problem badawczy – a w konsekwencji także cel – jest rozwinięciem drugiego i ogranicza się jedynie do wskazania głównych elementów tożsamości narodowej Polaków wpływających na bezpieczeństwo narodowe. Zakres ten mógłby zostać ujęty w ramach drugiego szczegółowego problemu i celu badawczego. Ich połączenie przyczyniłoby się do zwiększenia przejrzystości i spójności konstrukcji badawczej.

Za prawidłowo określoną uznaję **główną hipotezę badawczą**. Jednocześnie należy podkreślić, że hipotezy cząstkowe zostały sformułowane w sposób pojęciowo jasny, dający się zweryfikować, w oparciu o problemy szczegółowe i z nimi harmonizujący. Są ze sobą spójne i odpowiadające tematyce dysertacji. Jednocześnie przyjęte hipotezy zawierają pewien stopień przypuszczeń.

Wątpliwości recenzenta budzi niespójność pomiędzy tytułem rozprawy a konstrukcją głównego celu badawczego, problemu badawczego oraz hipotezy głównej. W tytule pracy Doktorant odwołuje się do „**znaczenia**” tożsamości narodowej Polaków dla kształtowania bezpieczeństwa narodowego, natomiast w dalszych elementach aparatu metodologicznego posługuje się pojęciem „**wpływu**” tożsamości narodowej na bezpieczeństwo narodowe Polski.

Zmiana ta – choć zapewne wynika z chęci pogłębienia analizy – prowadzi do pewnej rozbieżności między zakresem zapowiedzianym w tytule a zakresem właściwym dla celu, problemu badawczego i hipotezy. Należy zauważyć, że kategorie „**znaczenia**” i „**wpływu**” nie są tożsame: pierwsza odnosi się do roli, sensu i funkcji danego zjawiska, druga natomiast zakłada relację przyczynowo skutkową, a więc oddziaływanie, skutki i konsekwencje.

Oceniam, że przyjęte i stosowane w procesie **badawczym metody, techniki i narzędzia badawcze**, zostały dobrane i stosowane poprawnie. Podczas poszczególnych etapów procesu

badawczego stosowano metody teoretyczne (metodę krytycznej analizy piśmiennictwa, analizę, porównanie, abstrahowanie, uogólnienie, syntezę oraz wnioskowanie), jak i empiryczne (metoda analizy dokumentów, metoda analizy dyskursu oraz metodę sondażu diagnostycznego) Ich uzasadnienie nie budzi wątpliwości. Na podkreślenie zasługuje próba zróżnicowania doboru kategorii respondentów, jednakże odmowa udziału części przedstawicieli instytucji i środowisk spowodowała ograniczenie pełnej reprezentatywności próby. W konsekwencji uzyskane wyniki nie mogą być traktowane jako podstawa do formułowania uogólnień o charakterze reprezentatywnym a wnioski końcowe, które powinny uwzględniać selektywny charakter zebranego materiału empirycznego.

Jednocześnie metoda analizy dyskursu publicznego została oparta przede wszystkim na exposé premierów i orędziach prezydentów co zawęziło materiał badawczy. Celowym byłoby rozszerzenie analizy, np. o debaty parlamentarne, wystąpienia osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, raporty instytucji bezpieczeństwa jak BBN, RCB, SZ RP, PSP, czy Policji, przekazy instytucji kultury i mediów czy treści kampanii społecznych i państwowych. Powyższe mogłoby pogłębić empiryczne rozpoznanie wpływu tożsamości narodowej Polaków na kształtowanie bezpieczeństwa narodowego Polski.

W recenzowanej dysertacji poprawnie określono **założenia organizacji procesu badawczego** stosując podejście interpretatywne, rozumiejące oraz wyjaśniające.

W dysertacji w sposób poprawny określono również **założenie i ograniczenie badawcze** podporządkowane przyjętym celom oraz ustalonym problemom badawczym.

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, że przyjęte przez Doktoranta założenia metodyczne spełniają w ogólnym zakresie i na dobrym poziomie wymagania stawiane pracom doktorskim z dziedziny nauk społecznych. W mojej ocenie Doktorant również poprawnie skonstruował dysertację pod względem metodologicznym co świadczy o tym, że nabył wiedzę dotyczącą umiejętności prowadzenia badań naukowych.

3. Ocena merytoryczna

Układ przedstawionej do oceny rozprawy doktorskiej jest konsekwencją przyjętej koncepcji metodologicznej i umożliwia w sposób przejrzysty przedstawienie wyników przeprowadzonych badań. Ponadto treści poszczególnych rozdziałów są spójne tematycznie a objętość rozdziałów merytorycznych jest proporcjonalna, jednakże ta ocena nie dotyczy zachowania balansu objętości pomiędzy poszczególnymi podrozdziałami, gdzie doszło do

rozbieżności i braku jednolitości, np. podrozdział 5.1. liczy pół strony objętości a podrozdział 2.1. trzydzieści stron. Ponadto o braku spójności struktury dysertacji świadczy fakt, że w niektórych rozdziałach pojawiają się podrozdziały drugiego rzędu (np. 2.1.1, 2.1.2), a w innych nie (np. 2.3, 2.4., 2.5.).

Niewątpliwą zaletą rozprawy są *Podsumowania i wnioski* zawarte na ich końcu rozdziału (z wyjątkiem rozdziału metodologicznego), jako etapowe konkluzje przeprowadzonych badań, świadczące o logice procesu myślowego Autora, który w sposób zwięzły przedstawia wnioski z badań. Natomiast niedosyt recenzenta budzi brak wprowadzeń do rozdziałów merytorycznych, które byłyby swoistym „drogowskazem” logiki wywodu doktoranta i który korespondowałyby z syntetycznymi uogólnieniami i wnioskami stanowiącymi syntezę badań a zawartymi jak już wspomniano na końcu rozdziału. Jednocześnie należy zauważyć, że Doktorant w poszczególnych podrozdziałach formułował wprowadzenia, jednak ich zakres i funkcja były zróżnicowane, co nie tworzyło jednolitej i konsekwentnej narracji całej części merytorycznej.

Struktura rozprawy doktorskiej składa się z: wstępu, rozdziału metodologicznego, czterech rozdziałów merytorycznych oraz zakończenia. Praca zawiera również bibliografię, wykaz tabel i wykresów oraz załączniki a ponadto streszczenie rozprawy w języku polskim i angielskim. Całość rozprawy obejmuje 496 stron, w tym 298 stron tekstu podstawowego, 30 stron bibliografii oraz 34 stron spisu tabel i rysunków oraz załączników. Bibliografia jest niezwykle obszerna, poprawnie dobrana i zawiera: 185 monografii, 168 artykułów naukowych, 15 aktów prawnych i dokumentów strategicznych, 15 innych dokumentów oraz 38 pozycji netografii.

We **Wstępie** rozprawy doktorskiej Autor wprowadza w tematykę rozprawy oraz zapoznaje z przyjętym układem opracowania.

Natomiast część merytoryczną rozprawy doktorskiej rozpoczyna **rozdział drugi** zatytułowany: *Pojęcie i istota tożsamości narodowej*, w którym Autor szeroko przedstawił istotę „tożsamości” w rozumieniu ogólnym i „tożsamości narodowej”, scharakteryzował warunkowania tożsamości narodowej do których zaliczył uwarunkowania geograficzno-geopolityczne, cywilizacyjne, kulturowe, historyczne i społeczno-polityczne. Jednocześnie opisał elementy, funkcje tożsamości narodowej, a także jej naturę jako wartość społeczno-kulturową. W rozdziale Autor zaprezentował wysoki poziom kompetencji teoretycznych, umiejętność krytycznej syntezy literatury literaturą z różnych dyscyplin, jak socjologia, nauki o polityce czy filozofia i połączył je w spójny, logiczny wywód co pozwoliło stworzyć

podstawy do prowadzenia badań w kolejnych rozdziałach.

Rozdział trzeci pt. *Tożsamość narodowa jako wartość bezpieczeństwa narodowego* jest spójny, logiczny i dobrze osadzony w literaturze, Autor właściwie przedstawił pojęcie i zakres bezpieczeństwa narodowego, słusznie zidentyfikował tożsamość narodową jako czynnik wpływający na funkcjonowanie państwa w wymiarze bezpieczeństwa, wskazał kilka kluczowych elementów tożsamości narodowej. Ponadto Autor wykazuje świadomość złożoności pojęć „naród”, „państwo” i „bezpieczeństwo narodowe”, a także umiejętnie wykorzystuje klasyczne i współczesne definicje (Jellinek, Smith, Buda-Budzyńska, Chojnowski), trafnie wskazuje, że elementy tożsamości narodowej, takie jak terytorium, kultura, pamięć zbiorowa, wartości narodowe są jednocześnie wartościami bezpieczeństwa narodowego. Jednocześnie Autor wykazuje znajomość teorii tożsamości narodowej (A. D. Smith), koncepcji bezpieczeństwa społecznościowego (Szkoła Kopenhaska), geopolityki oraz funkcji państwa w obszarze bezpieczeństwa (Kotowicz). Wywód jest spójny i konsekwentnie rozwija tezę o funkcjonalnym znaczeniu tożsamości narodowej dla bezpieczeństwa narodowego. Rozdział jest merytorycznie poprawny i konsekwentnie rozwija główną tezę dotyczącą uznania tożsamości narodowej za wartość bezpieczeństwa narodowego. Autor wykazuje bardzo dobrą znajomość literatury, umiejętnie łączy różne nurty teoretyczne (socjologia wartości, teoria bezpieczeństwa, geopolityka) i prowadzi logiczny wywód.

Kolejny, **czwarty rozdział**, pt. *Tożsamość narodowa Polaków* zawiera obszerną, erudycyjną i wielowątkową analizę historycznych uwarunkowań tożsamości narodowej Polaków, ukazaną w perspektywie jej znaczenia dla bezpieczeństwa narodowego. Autor wykazuje bardzo dobrą orientację w literaturze historycznej, kulturoznawczej i politologicznej, a także umiejętnie łączy refleksję teoretyczną z analizą procesów długiego trwania, szeroko ujmuje genezę polskiej tożsamości – od chrystianizacji i wejścia do kręgu cywilizacji łacińskiej, przez etos rycerski i szlachecki, po znaczenie pamięci historycznej i „uniwersum znaków-symboli”. Autor trafnie wskazuje, że elementy te – takie jak patriotyzm, przywiązanie do ziemi, ethos obrony ojczyzny czy historyzm – miały i mają znaczenie dla bezpieczeństwa narodowego, wzmacniając odporność wspólnoty i jej zdolność do przetrwania w sytuacjach zagrożenia. Wartością dodaną jest także ukazanie wpływu położenia geopolitycznego Polski na kształtowanie zbiorowych wyobrażeń i mentalności, co autor ilustruje m.in. poprzez odwołania do koncepcji geopolityki krytycznej.

W **piątym rozdziale** dysertacji, pt. *Wpływ tożsamości narodowej Polaków na kształtowanie bezpieczeństwa narodowego Polski*, który oceniam jako najbardziej istotny w

całej rozprawie, Autor przedstawił wyniki analizy dyskursu publicznego oraz sondażu diagnostycznego. Autor słusznie poprzedza prezentację wyników szeroką charakterystyką uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego RP, co pozwala osadzić tożsamość narodową Polaków w kontekście aksjologicznym, społecznym i politycznym. Na podkreślenie zasługuje szerokie wykorzystanie przez Doktoranta literatury przedmiotu (Kitler, Marczak, Zięba, Zając, Elak, Kowalewski), które pozwala na stworzenie syntetycznego obrazu współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego RP. Jednocześnie Autor wskazuje, że problematyka tożsamości narodowej pojawia się w dyskursie politycznym rzadko i w sposób niejednolity, a jej obecność zależy od indywidualnych akcentów poszczególnych polityków. Analiza ta jest wartościowa, ponieważ ukazuje, w jakim stopniu tożsamość narodowa funkcjonuje jako element narracji państwowej i jak bywa powiązana z kategoriami bezpieczeństwa, patriotyzmu, pamięci historycznej czy wspólnoty narodowej. W rozdziale pojawiają się fragmenty, które w znacznym stopniu powielają treści teoretyczne omówione już we wcześniejszych częściach dysertacji. Powtórzenia te dotyczą przede wszystkim syntetycznych ujęć pojęć, definicji oraz założeń teoretycznych, które zostały wcześniej przedstawione w sposób wystarczająco wyczerpujący.

W **Zakończeniu** Autor przedstawia logiczne powiązania wyników z hipotezami, wykazuje złożoność tożsamości narodowej, trafnie podkreślając jej wielowymiarowość oraz potencjalne ryzyka wynikające z mechanizmów różnicowania społecznego. Niedosyt recenzenta budzi fakt braku w Zakończeniu wykazania wkładu dysertacji do rozwoju nauki, jakie nowe ustalenia zostały poczynione oraz w jaki sposób praca rozwija dotychczasowy stan badań w przedmiotowym obszarze.

Jednakże mimo walorów poznawczych i utylitarnych dysertacji nie sposób nie zauważyć uchybień redakcyjnych. W tekście pracy pojawiają się tzw. literówki i tak np. jest „wioski” a powinno być „wnioski”, s. 5, 29 linijka oraz tytuł 5.7. s. 306, s. 150 linijka 4 jest „miedzy” a powinno być „między”, w przypisie 450 jest „gościonność” a powinno być „gościnnność”, s. 159 drugi akapit jest „bezpieczeństwem narodym” a powinno być „bezpieczeństwem narodowym”. Ponadto nr przypisu 384, s. 132 powinien być przed kropką a jest po kropce czy brak kropki na końcu akapitu, s. 31, linijka 7.

Podsumowując stwierdzam, że występujące w recenzji uwagi krytyczne nie obniżają zasadniczo, w swej istocie wartości pracy. Ponadto stwierdzam, że w dysertacji przedstawiono spójną, dojrzałą i konsekwentnie zrealizowaną analizę znaczenia tożsamości narodowej dla kształtowania bezpieczeństwa narodowego RP co jest wynikiem przeprowadzonych badań.

Powyższe świadczy o znajomości przez Doktoranta, badanej problematyki, zarówno w sferze prawnej jak i organizacyjnej, umiejętności korzystania z literatury problemu oraz formułowania wniosków. Jednocześnie podkreślam, że problematyka podjęta przez Doktoranta jest niezwykle istotna i trudna, w związku z czym włożony wysiłek w napisanie pracy tym bardziej należy docenić. Rozprawę doktorską oceniam pozytywnie i stwierdzam, że praca Doktoranta wnosi znaczący wkład do nauk o bezpieczeństwie.

4. Wniosek końcowy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgr Piotra Gila, stanowiąca pisemne opracowanie wyników przeprowadzonych badań, jest dziełem spełniającym kryteria naukowości. Rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom kwalifikacyjnym z dziedziny nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Świadczy o dużym zasobie wiedzy merytorycznej i dobrym przygotowaniu metodologicznym Autora do prowadzenia badań w dziedzinie nauk społecznych.

Dysertacja Pana mgr Piotra Gila na temat: *Znaczenie tożsamości narodowej Polaków dla kształtowania bezpieczeństwa narodowego RP*, spełnia wymagania określone w art. 187 ust. 1 – 4 Ustawy z dnia 20.07.2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2018, poz. 1668 z późn. zm.). Dlatego wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pana mgr Piotra Gila i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

